

Ала Петрушкевіч

Гродна

Матыў балю, бяседы-вяселля ў паэзіі Максіма Багдановіча

Вылучэнне матыву балю, бяседы-вяселля як характэрнага беларускай літаратуры тлумачыцца найперш тым, што ў спадчыне літаральна ўсіх творцаў гэты матыў надзвычай пашыраны, ужываецца як на ўзроўні ідэйна-тэматычным, гэтак і эмацыйна-вобразным.

Матыў балю, бяседы-вяселля ўключае ў сябе мноства сэнсавых адценняў, таму мэтазгодна ўжо ў ягоных межах гаварыць пра семантычныя пераходы тых звязаных матываў, якія перадаюцца ад адной мастацкай з'явы да другой шляхам прырашчэння дадатковых сэнсаў. Менавіта такія эстэтычныя феномены складаюць эффект *лейтматыўнага гнязда*.

У аснове семантыкі ўсіх трох паняццяў (баль, бяседа, вяселле) – вясёлы збор. Разам з тым кожнае мае некалькі значэнняў, адметных адценняў сэнсу. Так, баль, як падае “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы”, *вечар з танцамі і вясёлымі забавамі, вялікі званы абед, а ў пераносным сэнсе – нястрымны разгул чаго-небудзь; бяседа – збор гасцей з пачастункам, вяселле – абрад шлюбу і ўрачыстасць, святкаванне, звязанае з гэтым, шлюбны поезд, вясёлае правядзенне часу, гульня, забава*¹.

Збор гасцей, бяседа, баляванне ў аснове сваёй можа мець не толькі вясёлы, радасны настрой, але і смутны, трагічны. Таму мэтазгодна гаварыць пра інварыянтнасць, узаемадзеянне з іншымі матывамі.

¹ Гл.: *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*. У 5 т., Мінск 1977, т. 1, с. 335, 443, 603.

У залежнасці ад эмацыйнага напаўнення матыў балю, бяседы-вяселля можа суправаджацца, перакрыжоўвацца з матывамі радасці, шчасця, дарогі, дому або смутку, тугі, ростаняў, бездарожжа, паязджанства, бяздомнасці.

Матыў балю, бяседы-вяселля ў творчасці Максіма Багдановіча даволі пашыраны. Так, у паэтычнай спадчыне выяўлена выкарыстанне яго ў той ці іншай ступені болей, чым ў 30-і творах.

Адным з дамінантных вобразаў, што прысутнічае ў бяседным матыве, з'яўляецца вобраз вянка як атрыбута шлюбнага абраду-вянчання, што разам з вэлюмам ускладаецца на галоўку нявесты, сімвалізуе яе дзявочую чысціню і красу. Абавязковы атрыбут купальскага абраду, яркага, традыцыйнага з паганскіх часоў гуляння, – вянкi на вадзе, шлях якіх – прадказанне дзявочай долі. Гэты вобраз змяшчае ў сабе ўвогуле шмат разнастайных сімвалічных сэнсаў. Паэзія Максіма Багдановіча ўвабрала ў сябе многія з гэтых традыцыйна-народных сімвалаў. Паэтам створана і шмат іншых, новых для беларускай літаратуры сэнсаў. Як тут яшчэ раз з пашанай і ўдзячнасцю не згадаць хроснага бацьку “Вянка” Вацлава Ластоўскага, які вылучыў гэты вобраз з мноства іншых і даў першай і адзінай прыжыццёвай кнізе Максіма Багдановіча гэткую дасканалую назву.

Найперш, і гэта ёсць самым галоўным здзяйсненнем паэта, кніга *прыгожымі гарманічнымі акордамі **вянчала*** (выдзелена намі – А.П.) *паэтычна-мастацкае самаўсведамленне беларускай нацыі*². Іншымі словамі, стала вярышняй беларускага паэтычнага мастацтва. Уладзімір Конан слушна выдзяляе некалькі сімвалічных значэнняў вобраза вянка, што традыцыйна прыняты ў беларускім багдановічазнаўстве: “Знятая”, “засушаная” краса, *прыгожы нацюрморт замест жывой красы. Яго паэтычны Вянок – гэта кветкі радзімы ды краскі “думак шчырых і чуцця”, якія ён засушыў на паперы*³. Праўда, нельга згадзіцца з тым, што *вянок з кветак – звычайная астральная метафара*⁴, калі размова ідзе пра верш “Блішчыць у небе зор пасеў...” Тут не столькі астральны вобраз, а гармонія зямнога і нябеснага, іх паўтарэнне, адлюстраванне аднаго ў другім. І зямная рака, і нябесная зорная плынь паяднаны ўспрыняццем паэта, ягоным разуменнем

² Уладзімір Конан, *Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча*, Мінск 1991, с. 72.

³ Тамсама, с. 100.

⁴ Тамсама.

адзінства прасторы: неба і зямлі, адзінства часу: хуткаплыннага імгнення напоўненай жыццём летняй ночы і нязменнай вечнасці зорнага свету. А між імі – не нямая нерухомая бездань, а асветленая душэўным парывам прастора мараў і летуценняў, узлётаў і расчараванняў:

Блішчыць у небе зор пасеў,
У полі – рунь і ў небе – рунь.
Да рэчкі леячы, ўзяцеў
Між імі марай белы лунь⁵.

Белы лунь, першапачатковы напрамак лёту якога – рака, узятае да неба, бо мара заўсёды мае крылі, што ўзнясяць ўвысь.

Вянок з чырвоных макаў у гэтым кантэксте бачыцца згаданым паэтам момантам купальскага абраду, які набывае тут новы сэнс: вянок мусіць знікнуць у рачных хвалях, бо ўсё, што на іх гладзі, урэшце тоне ў глыбінях. Але ж гэтак, як палявая рунь адлюстроўваецца ў руні зорнай, так і вянок чалавечай долі адлюстраваны ў нябеснай прасторы.

Гэта і вянок надзеі на хуткае шчасце, на новае, яшчэ загадкавае, нязведанае. Таму заключныя радкі верша можна ўспрыняць як пытанне: ці могуць спраўдзіцца надзеі ў гэтым *плывучым* сне. А мо яны будуць знішчаны, мо рака жыцця не будзе асветлена небам:

Ці ж загубіў плывучы сон
З чырвоных макаў свой вянок? (61)

Ужо ў назве гэтага раздзела “Малюнкі і спевы” паэт адлюстроўвае гэтакі важны элемент балю, бяседы як спевы. Песня, намаляваная дасканалымі паэтычнымі вобразамі, пачынаецца са сціпанага гучання старадаўняга беларускага міфа. Тут матыў балю непасрэдна перакрыжоўваецца з міфалагічнымі матывамі. Уваскрашоныя міфалагічныя вобразы лесуна, вадзеніка, змяінага цара, русалак. Ледзь чутны водгалас, *гул даўняга міфа*⁶ суправаджае адраджэнне новай беларускай бяседы, распачынае новы баль, дзе першую скрыпку вядзе лясун, валадар абшару. Цыкл “Лясун” *успрымаецца чуткім да музыкі чытачом як саната беларускай пушчы*⁷. Беларускі баль, беларуская песня-гул, сумная, маркотная, ледзьве чутна старонняму слухачу:

⁵ Максім Багдановіч, *Поўны збор твораў*. У 3-х т., Мінск 1992, т. 1, с. 61. Далей – спасылкі на гэтае выданне, у дужках падаецца старонка.

⁶ Тамара Чабан, *Космас “Вянка”*, (у:) Максім Багдановіч, *Поўны збор твораў*. У 3-х т., т. 1, с. 498.

⁷ Уладзімір Конан, *Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча*, с. 76.

Чуеш гул? – Гэта сумны, маркотны лясун
Пачынае няголасна граць... (52)

Матыў смутку, што падсвечвае тут спеў-гранне, аднак, не навявае безнадзейнасці: гул-заклік лесуна-валадара пачуты, успрыняты, усё падрыхтавана да абуджэння. Падуладнае яму ўсё ў наваколлі ператвараецца ў музычны інструмент, гіганцкі, магутны, дзе струнамі – сосны, а лес – *боская арфа, і музыка яе на крылах ветрыка напаўняе ўсё наваколле*⁸:

Пад рукамі яго, навяваючы сум,
Бышчам тысячы крэпка нацягнутых струн,
Тонкастволья сосны звіняць (52).

Усё ўключаецца ў шматгалосы, шматфарбны спеў-рух-пераліў: *пацямнела рака, зашамрэлі каласы, шэпча... галасок вецярка, што зіе-дрыжыць на лісцях лазняка*. Надзвычайная зрокавая і слухавая чуйнасць (а гэта і ёсць чуйнасць душы) высвечвае на агульным фоне кволя, далікатныя аскепкі: каласы, шэпт, лісце лазняка, кроплі слёз, што сведчыць пра ўсеагульную далучанасць да спеву-руху, важкасць і значнасць кожнай, хай найменшай, праявы, істоты. Каласы стануць жытам, што дае жыццё, вецярок, набраўшы сілаў, магутнай знішчальнай стыхіяй, а кропля – камень точыць.

Баль-танец нябесных свяцілаў распачынае лірычнае дзеянне верша “Змяіны цар”, ключавым кампанентам якога з’яўляецца харавод – старадаўні масавы танец, што суправаджаецца песнямі і драматычным дзеяннем: *У цёмным небе – хараводы // Сіняватых зорак...* (56). Харавод – дзеянне зладжанае, прыгожае, дасканалае. А нябесны харавод успрымаецца як вышэйшая, ужо дасягнутая гармонія, да якой імкнецца ўсё зямное... *Вяршыны пункт паэзіі Багдановіча знаходзіцца ў касмічнай высі (як цэнтры ідэалу)*...⁹ Таму краса нябеснага хараводу і вабіць-кліча срэбраных змеек *з цесных, душных, падзямельных норак* у шлях да цёплага выраю. Гэты шлях – імкненне наблізіцца да вечнага нябеснага хараства, гармоніі – паўстае ў вобразах срэбных стужак, што праляглі па лясх, палях. Гэта – вектар, што мае пачатак і бясконца імкнецца да завяршэння, да хараводу, што сімвалізуе кола, якое не мае ні пачатку, ні канца. Сімвал бясконцага руху, вечнага жыц-

⁸ Тамсама, с. 82.

⁹ І. Э. Багдановіч, *Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага Адраджэння*, Мінск 2001, с. 96.

ця, жыцця ў раі. Змяінага цара не палохае нішто ў гэтым руху, нішто не можа быць перашкодай. Так, да сустрэчы з чалавекам, гаспадаром зямных абшараў, каб перайсці зямную мяжу, падрыхтаваны багаты водкуп: *Залаты ражок яму// Я ўраню з Кароны*. Тут таксама – водгук старадаўняга міфа пра чарадзеяўня ўласцівасці ражка з залатой кароны змяінага цара, атрыманага ад удзячнага госця-змея.

У гэтым кантэксце дарэчы будзе прааналізаваць матыў балю ў вершы “Срэбраныя змеі”, што не ўвайшоў у змест “Вянка”, але ў час першай публікацыі ў “Нашай Ніве” ў 1911 г. меў пазнаку: “З цыкла “Вадзянік”. Таму ён мае непасрэдную сувязь з нізкай “У зачарованым царстве”.

У вершы адлюстраваны матыў балю, пазначаны вытанчанай эротыкай, што сягае ў глыбіні часу, успрымаецца як водгалас старадаўніх культаў, якія абагаўлялі каханне. Выпушчаныя на волю з водных глыбіняў воляй вадзеніка, срэбныя змеі распачынаюць свой балъ:

Будуць яны ўсю ноч віща,
Ў хвалях хрыбтамі блішчаць;
Будуць спіскацца, круціцца,
Гэтак да рання гуляць (239).

Літаратуразнаўца Ірына Багдановіч гэтак трактуе намаляваную Максімам Багдановічам карціну: *Бліскучы рухомы клубок, абуджаны ветрам, вырабляе на азёрнай паверхні тонкія дзівы, што літаральна зачароўвае назіральніка з уражлівай паэтычнай душой*¹⁰. Гэта і ёсць дзівы кахання. Гэта – эратычны балъ, як піша далей даследчыца, *начны фэст, начное свята падобна стыхіі, што разняволіла скаваныя магчымасці прыроды і духу*¹¹. Гэтае дзіва асвечана Небам, срэбным святлом месяца. Маладзік не толькі сведка, але і мастак, майстра, які ўпрыгожвае клубок змеяў срэбнымі пералівамі. Іх эратычная гульня-каханне асветлена нябесным святлом. Але праз нябеснае святло і знішчаецца. Сонца, новае святло, нішчыць тую красу:

Свецячы блескам чырвонца
Праз парадзеўшую мглу,
Пусціць, уставаючы, сонца
Ў іх залатую іглу (239).

¹⁰ І. Э. Багдановіч, *Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага Адраджэння*, Мінск 2001, с. 184.

¹¹ Тамсама.

*Два незабыўныя імгненні апісвае Багдановіч у вершы – таямнічасць з’яўлення і таямнічасць знікнення – як два неад’емныя пачаткі ў прыродзе*¹². Дапоўнім: гэта два незабыўныя імгненні ў каханні. Згадаем назву нізкі, што не ўвайшла ў першае выданне “Вянка”, – “Каханне і смерць”. Гэты матыў асноўны і ў вершы “Срэбраныя змеі”.

Поруч з нізкамі вершаў пра лесуна, вадзеніка, змяінага цара (Уладзімір Конан называе іх цыкламі. Пэўна, таму што так пазначана ў першай публікацыі ў “Нашай Ніве”. Мэтазгодней усё ж ісці ўслед за Максімам Багдановічам, які ўвёў тэрмін “нізка”), паэт стварае некалькі вершаў пра пана Падвея, першапачатковыя веды пра якога найверагодней атрымаў з знакамітага даследавання свайго бацькі Адама Ягоравіча Багдановіча “Перажыткі старажытнага светасузірання ў беларусаў”, дзе чытаем: *Падвей – гэта дух, які кружыцца ў віхуры. Ён насылае на людзей асабліваю хваробу, якая таксама называецца падвеем: набяжыць віхура на чалавека – і зверне яму галаву набок, адымецца мова, а не – то скурчыць руку ці ногу*¹³.

Максім Багдановіч адкідае змрочныя характарыстыкі міфалагічнай істоты, ён пераўтварае Падвея, надаючы яму рысы вясёлага, разгульнага валадара снегавай стыхіі. Як піша Уладзімір Конан, *Падвей у яго атрымаўся паэтычны, гэтакі гуляка і зух, славянскі Дыёніс, а па сутнасці – міфалагічная метафара беларускай зімы, жывапісна-музыкальны “партрэт” снежнай завірухі*¹⁴.

Матыў балю прагучаў тут надзвычай шырока, усеахопна, у ягоны палон-кругаверць уключана ўсё раздолле. А уверцюрай да разгульных скокаў-танцаў Падвея – гулянне мяцеліцы:

Разгулялася вясёлая мяцель,
Прабудзіўся, ў поле кінуўся Падвей.
Ў галаву яму ударыў снежны хмель, –
І не змог ён буйнай радасці сваёй (217).

Відавочна, мае рацыю Валерый Максімовіч, калі на прыкладзе гэтага верша даследуе *карнавальны эратызм Багдановіча, які ёсць паэтычнае пералажэнне дыянісійнай вакханаліі, асноўны змест якога*

¹² Тамсама.

¹³ А. Багдановіч, *Перажыткі старажытнага светасузірання ў беларусаў. Этнаграфічны нарыс*. Рэпрынтнае выданне, Мінск 1995, с. 79.

¹⁴ Уладзімір Конан, *Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча*, с. 115.

складае прафануючае і сакральнае па сваёй сутнасці аргіястычнае савакупленне, якое мае трансцэндэнтны міфалагічны сэнс¹⁵. Як пачынае, гэтак і завяршае гэты баль-оргію мяцеліца:

Калі ж зваліць хмель ў пуховую пасцель, —
Белы снег яго схавала між палей,
Замяцець, уложыць буйная мяцель (217).

Тут Максім Багдановіч не адступае ад трактоўкі вобраза Падвёя ў кнізе Адама Ягоравіча: дух **унутры** (выдзелена намі — А.П.) віхуры, у яе валадарстве. Ягонае разгульнае веселосць народжана, абуджана з яе ласкі, ёю прадвызначана і ёю ж улагоджана, суцішана.

Яшчэ выразней падкрэслівае гэтую думку паэт у вершы “Завіруха” з нізкі “Места”, дзе ў цэнтры таксама матыў разгульнага балю пана Падвёя. Усе сімвалы-атрыбуты балю: спеў, звон, віно, дзікі хмель — прысутныя і тут, але “дзеянне” перанесена ў горад, “спіснутата”, “абмежавана” рамкамі вузкіх вуліцаў. *Адкрытая мелодыя палявога раздолля, спіснутая гарадскімі гмахамі цесных вулак, набыла від рытмічна-аднастайнай “гарадской фугі”, і яна па-мастацку імітуецца рэфрэнам*¹⁶. Можна меркаваць, што выкарыстанне рэфрэну *У бубны дахаў вецер б’е // Грыміць па іх, звініць, п’е* (100) тут ёсць не толькі спробай рытмічна “ўпарадкаваць” дзікі нораў Падвёя-завірухі, не толькі акампанентам да танцаў-скокаў, але і імкненнем “героя” разбіць, знішчыць гэтыя дахі-спены-межы, вырвацца на прастор: ...*Паэт перадае прыгожа-пагрознае разгул стыхіі, якой прывольна ў палях і няма прастору і выйсця на гарадскіх вуліцах*¹⁷.

Дасканала прагучаў матыў бяседы, хмельнага балявання ў вершы “Возера”. Возера — гэта сама напоўненая віном чаша, неад’емны атрыбут балю:

У чарцы цёмнай і глыбокай
Плешча, пеніцца віно;
Хмелем светлым і халодным
Калыхаецца яно (59).

¹⁵ Валерый Максімовіч, *Ідэяна-эстэтычныя асновы беларускага мадэрнізму: Вучэбна-метадычны дапаможнік*, Мінск 1998, с. 93.

¹⁶ Уладзімір Конан, *Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча*, с. 116.

¹⁷ Тамара Чабан, *Космас “Вянка”*, с. 498.

Гэты вобраз нагадвае іншы – вобраз чары з “Песні філарэтаў” Адама Міцкевіча. Найперш тым, што ў вершы, *бяспрэчна, з’яўляецца ключавым, бо аб’ядноўвае вакол сябе ўсё дзеянне*¹⁸. Але калі там чара робіцца сімвалам яднання, сяброўства і перспектывы, бо ў гэтай чары не проста віно, але менавіта “польскі мёд”¹⁹, то ў Максіма Багдановіча рытуал прычашчэння мае крыху іншую афарбоўку. Гэта далучэнне да энергіі таямніцаў, што хавае ў сваіх глыбінях чара-возера, да міфаў, легендаў пракаветнай Беларускай. Віно, вытрыманае ў сховах часу, праз стагоддзі набірае магутнае моцы, таму яно гэтае п’яное. Гэта і яднанне чалавека з прыродай.

Напоўненая хмелем чарка-возера не стрымлівае тую магутную энергію, што выліваецца, запалоньвае ўсё навокал. І ўсё хмялее, пачынае рухацца ў адмысловым танцы, падуладна рытму, закладзенаму ў хмелі-віне: *хістаецца асока, // І шуміць высокі бор...* І душа чалавека, гэтак схільная ўбіраць у сябе навакольны рух, адгукаецца на балі прыроды, сама ператвараецца ў музычны інструмент: *А ў душы не замаўкае // Струн вясёлых перабор.* А зрэшты, музыка ў душы чалавека нараджаецца найперш, напаўняе чарку возера хмелем, хмеліць усё вакол.

Адметна прагучаў бяседны матыў у вершах беларускага складу, якія нагадваюць карнавальнае шэсце герояў як бы адчараваных пазтам з казачнага сну *Сярэднявечча*²⁰. Гэтыя творы перакінулі мост паміж дзвюма берагамі адной ракі нацыянальнай паэтычнай культуры: *фальклорнай і літаратурнай*²¹. Гэты матыў “праступае” ўжо ў саміх назвах твораў: “Бяседная”, “Сярод вуліцы ў нас карагод”, “Лявоніха”. У вершы “Бяседная” адлюстраваны пэўныя моманты тэксту старадаўняй беларускай бяседы-гасцявання, пачынаючы ад шчырага запрашэння, дзе ў звароце *мае гасцейкі* выкарыстана этыкетная форма *чалом* – нізкі паклон, схіленая ў пашане перад жаданымі гасцямі галава. Гэтая бяседа цікавая найперш багатай фантазіяй гаспадыні,

¹⁸ І. Э. Багдановіч, *Рамантычнае перасэнсаванне міфалагічных сімвалаў “чары” і “горада Божгага” ў філамацкай творчасці Адама Міцкевіча*, (у:) *З краю Навагрудскага...* (Малая Айчына ў жыцці і творчасці Адама Міцкевіча), *Зборнік навуковых прац*, Гродна 2006, с. 153.

¹⁹ Тамсама.

²⁰ Ірына Багдановіч, *Пакліканы Адраджэннем*, (у:) *Максім Багдановіч, Поўны збор твораў*. У 3-х т., т. 1, с. 534.

²¹ Уладзімір Конан, *Свято паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча*, с. 203.

аповедам пра той выпшываны ў сем шаўкоў *каршун*овы суд на белым саматканым абрусе, якога ў рэальнасці няма, бо птушкі, спалохаўшыся, *разляцеліся хто куды здолеў*. Дасціпна, трапна заўважае фантазёрка-гаспадыня, што ў аснове добрай бяседы зусім не яе аздабленне, а змест і той своеасаблівы сяброўскі настрой нязмушанасці, прыветнасці:

Ды красна бяседа не узорамі,
А ласкавымі прыгаворами;
Не ядвабнымі абрусамі,
А ласкавымі прымусамі (291).

Што да верша “Лявоніха”, то сам ён стаўся цудоўнай песняй у спадчыне мулявінскіх “Песняроў”, успрымаецца як узор беларускай бяседы-гулянкі, дзе само жаночае імя ператворана ў заліхвацкі, іскрысты танец, у сімвал радасці і весялосці:

Ой, Лявоніха, Лявоніха мая!
Дай жа бог табе даўжэйшага жыцця,
Дай на свеце сумным радасна пражыць,
Усіх вакол як весяліла, весяліць (291).

Матыў карчомнага балявання сустракаем у творчасці многіх нашаніўцаў. Не абмінуў яго і Максім Багдановіч. У баладзе “Максім і Магдалена” намалявана яскравая карціна, у цэнтры якой герой – *буйная галава*, шчодрая душа, што імкнецца ў п’янікім карчомным вяселлі схаваць сваю скруху, утапіць у піва-мёдзе боль па сваім нешчаслівым каханні.

У баладзе гучаць водгукі біблейскага матыву пакарання Хрыста, выдадзенага на загіну пра здраду. Ролю Іуды тут выконвае шынкароўна Сора, што *да палацу шпарка пабяжала, // Ваяводзе а прыгодзе ўсё пераказала*” (297). Герой становіцца ахвярай кахання, а сцэна пакарання яго нагадвае ўкрыжаванне Хрыста:

А як смерцю Максіма скаралі, –
Рукі белыя да брамы прыбівалі,
Рукі белыя да брамы мястовай,
Галаву – да вежы вартовай (300).

Часам герой твора, у якім гучыць матыў балю, як бы выштурхоўваецца з людскай весялосці, апынаецца на ўскрайку балю. Так, па-за

шумным людскім карагодам аказалася дзяўчына, гераіня верша “Сярод вуліцы ў нас карагод”. Вымушаная адзінота гераіні, кветкі, адсутнай між кветкаў у вянку-карагодзе (гэтак яна сябе ўспрымае: *як той мак*), выкліканая імкненнем схаваць ад чужых вачэй пачуццё, якое гэтая юная, шчырая душа баіцца міжволі вынесці на людскі суд:

Здрадзіць тварык белы бедную мяне:
Толькі міленькае імя назавуць –
Белы тварык разгараецца,
А дзяўчаты усміхаюцца (286).

Праўда, у вершах беларускага складу герой на ўскрайку балю ўсё ж – выключэнне. Бо звычайна ўсё жывое ўключана ў стыхію руху, танца, хмельнага вяселля, бяседага настрою, дзе раскрываецца душа чалавека. А вось у вершах урбаністычнай тэматыкі лірычны герой часта апынаецца па-за шумнай весялосцю. І гэта зразумела: чалавечая душа – аскепак жывога, натуральнага свету, праз што асоба далучана да высокага нябеснага святла, выступае чужароднай часцінкай між шмат у чым штучнай гарадской атмасферы, між абыхавага людскога натоўпу:

На глухіх вуліках ноч глухая.
Не менш глухі людскі натоўп (99).

І толькі натуральны прыродны рух, баль завірухі, што ўрываецца з палёў у аглухлае ад пустога шуму, мітусні гарадское жыццё, здольны ажывіць чалавечую душу, ускалыхнуць яе магутнай эмоцыяй:

І вось той гул мне ў душу ўліўся.
Гудзі, гудзі, дрыжачы дрот!
Ўвесь бледны, млосны прыхіліўся
Я ля ліхтарні да варот (99).

У вершы “За дахамі места...”, які Тамарай Чабан адзначаны як *найбольш гарманічны ў гэтым радзе*²², перададзены ўзлётны баль душаў, што ўздыхаюцца да святла, але яно, высокае, вечнае, недасяжна. Яно патрабуе ахвярнасці, спальвае, бы на ахвярным вогнішчы. Да высокага балю герой, што зараз адзінокі, на ўскрайку гарадскога гуляння-тлуму, у музыцы якога яму чутно стагнанне, далучаны праз

²² Тамара Чабан, *Космас “Вянка”*, с. 498.

успамін-мрою пра зведанае калісьці, даўно прамінулае, але не забытае. Але і гэты матыў узлёту ёсць гэткім жа марным намаганнем, як і імкненне машкары прабіцца да ліхтарнага агню, закутага ў тоўстае шкло:

І ўспомніў я час: срэдзь асенняй нахмуранай ночы
Музыка зайграла, агні ў вышыні запалалі,
І дыхалі грудзі шырока, свяціліся вочы...
Мы к светлу ўзяцелі... і шкло ўкруг яго напаткалі (98).

Семантычнае поле матыву балю ў паэзіі Максіма Багдановіча метафарызуецца, пераносіцца ў свет прыродных стыхіяў, дзе чаргуюцца спакой і рух, дзе гучыць музыка, дзе гэтак жа, як і ў застоллі, пеніцца віно. Так, у вершы “Ноч. Газніца гарыць, чырванее” чутны водгалас начной бяседы, дзе ролю гаспадыні іграе завая: *За сцяной запявае завая, // Сумна бомамі ў полі звініць* (70). Музыка-гул як ланцуговая рэакцыя (*З краю ў край яе гул аддаецца*), якая захоплівае чалавека, пачынае гучаць у ягонай душы прадчуваннем вясновага абуджэння. А хіба не адгалосак праўдзівага балю ў імклівым руху-лёце ў вершах “Зімовая дарога” і “Зімой”, дзе музычным аздабленнем – звон бомаў, дзе чалавек гэтак жа далучаны да ўсеагульнага свята. Усё ў найбагацейшых уборах, падараваных шчодрым месяцавым ззяннем (снягі пакрыты рызай срэбнаю), дзе музыка зімы загучыць радасным экстазам²³:

Ўзрываўце ж іх санямі, коні!
Звіні, вясёлых бомаў медзь!
Вакол лятуць бары і гоні,
Ў грудзях пачала кроў кіпець (72).

Матыў узнёслага вяселля-радасці прагучаў у вершы “Маёвая песня”. Праўдзівы апафеоз, *ціхі, ясны гімн* вясноваму абуджэнню. Песня-танец сінякрылага матылька зліваецца з спевамі ўсяго наваколля:

Ці не вецер гэта звонкі
Ў тонкіх зёлках шапаціць?
Або мо сухі, высокі
Ля ракі чарот шуміць? (76).

²³ Уладзімір Конан, *Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча*, с. 96.

Легкавейныя крылы песні падхопліваюць светлыя думы-летуценні героя, адгукаюцца ў ягонай душы. І вось ужо ўсё вакол урачыста спявае, вітаючы святло, залатое сонца: *Песня рвецца і ліецца // На раздольны, вольны свет* (83). Матыў узнёслай радасці перапляецца з матывам смутку. *Невыпадкова ў самым сонечным і жыццесцвярджальным вершы ў канцы нізкі..., вершы-апофеозе, прасякнутым светлынёю, радасцю жыцця, гімн быццю і красе вызвоньвае трапяткімі крыльцамі “У струнах сонца залатых” “Шпаркі, лёгкі, сінякрылы матылёк” – сімвал нявечнасці*²⁴. Узнікае адчуванне ненадзейнасці гэтай, адначасна вечнай і такой кволай, красы, незразумеласці, неспазнанасці свету. Гэты матыў асабліва паглыбляецца ў фінале верша.

З поўным правам можна сказаць, што матыў балю, бяседы-вяселля ў паэзіі Максіма Багдановіча пераплятаецца з матывамі міфалагічнымі, фальклорнымі, літаратурнымі, асабістымі (радасці, смутку), філасофскімі (пошуку гармоніі ў свеце і ў чалавечай душы, нявечнасці, неразгаданасці красы) і, безумоўна, уяўляе сабой значны ідэйна-тэматычны чыннік творчай спадчыны наймаладога беларускага класіка.

S U M M A R Y

The article gerresents the analysis of ball and table-talk motive in works of a well-know classic of Belarusian literature Maxim Bogdanovich. Considerable attention is paid to this motive in the poetic chain “In the Magic realm” and so-called “Belarusian trend” works, which display the influence of imagery thematic content of Belarusian folklore.

²⁴ Тамара Чабан, *Космас “Вянка”*, с. 483.